

Pukovnik u penziji
MILAN PRICA

Neka pitanja idejnosti nastave u visokim vojnim školama

Pojam idejnosti nastave

Idejnost je osnovni postulat socijalističkog vaspitanja i obrazovanja, pa time i nastave kao najorganizovanijeg dela tog procesa.¹ Jedan od najvažnijih nastavnih principa — idejnost nastave — posmatra se sa stanovišta određenog cilja vaspitanja i obrazovanja i u tesnoj je povezanosti sa filozofskim pogledom na svet.

Pod idejnošću se podrazumeva „zasnivanje misaone i praktične aktivnosti na osnovnim stavovima, vrednostima i principima jedne ideologije ili nauke. ...Idejnost je povezanost teorijske i praktične delatnosti s određenim shvatanjima, idejama, normama, vrednostima, zakonitostima.”² Kada je u pitanju idejnost nastave, podrazumeva se onaj njen kvalitet kojim se „nastava izdiže iznad običnog usvajanja činjenica do više sinteze znanja i uvjerenja”.³ U našem vaspitanju i obrazovanju idejnost znači „da marksizam, kao ideologija Saveza komunista Jugoslavije i naučna osnova izgradnje socijalističkog samo-

¹ U vezi sa idejnošću i vaspitnom usmerenošću nastave ima terminoloških neujednačenosti. Koriste se termini i sintagme: idejnost, društveno-idejna zasnovanost i usmerenost, idejnost i političnost. U istom smislu operiše se i principom socijalističke idejno-vaspitne usmerenosti, odnosno socijalističke usmerenosti nastave.

² *Politička enciklopedija*, „Savremena administracija”, Beograd, 1975, str. 326.

³ *Enciklopedijski riječnik pedagogije*, „Matica hrvatska”, Zagreb, 1963, str. 316.

upravnog društva, bude idejna osnova celokupne idejno-vaspitne delatnosti".⁴

To se u potpunosti odnosi i na nastavu kao poseban planski i didaktički organizovani vaspitno-obrazovni rad.

U poimanju marksističke idejnosti nastave ima se u vidu njena zasnovanost na *naučnosti* sadržaja, pa se naučna komponenta ističe kao nerazdvojni deo idejnosti.⁵ Budući da se zasniva na naučnim činjenicama, ideologija radničke klase nije „iskrivljena svest”, te nema odvajanja naučnih od ideoloških elemenata. Zapravo, radi se o dopunjavanju, tačnije, o njihovoj povezanosti i međuuslovljenosti. Međutim, to ne znači da se nauka i ideologija mogu identifikovati. „Maksizam shvaćen celovito kao naučna teorija i revolucionarna ideologija i praksa radničke klase, idejna je osnova celokupnog našeg vaspitanja i obrazovanja”.⁶

Iako naučnost čini osnovu idejnosti nastave, iz toga ne treba izvući zaključak da je tim odnosom rešeno pitanje idejnosti nastave. Idejnost se ne postiže bez svesne aktivnosti subjekata nastavnog rada, posebno neposrednih učesnika u nastavi, ali i programera, planera, analitičara, istraživača, dakle, svih onih koji se neposredno ili posredno bave nastavom.

Pažnju zaslužuje i odnos idejnosti i *vaspitanosti*. Mada su u tesnoj povezanosti, pojmovi idejnosti i vaspitanosti nisu identični. Isticanje idejnosti i političnosti nastave ukazuje na marksistički pristup pojavama, dijalektički metod i polazjenje od ideologije SKJ. Tim se čini i jasniji put ostvarivanja idejnosti i vaspitanosti. Zato je očito da se vaspitanost nastave i ne može postići ako ona nije idejna. Prema tome, i didaktički princip vaspitanosti ili socijalističke vaspitne usmerenosti nastave pretpostavlja i njenu idejnost.

Značaj idejnosti nastave u visokim vojnim školama

Vreme u kome živimo karakteriše se intenzivnim povećavanjem *značaja ideološkog fenomena*. Tendencije sve snažnije ideologizacije zahtevaju mnoga područja ljudske aktivnosti. Svedoci smo pojačavanja uticaja ideološke borbe na tok političkih, ekonomskih i kulturnih zbivanja u svetu. Ograničene mogućnosti korišćenja vojne sile često se kompenziraju aktivnijim ideološko-političkim uticajem.

⁴ *Deseti kongres SKJ*, „Komunist”, Beograd, 1974, str. 313.

⁵ Dr Dragutin Franković, *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*, drugo dopunjeno izdanje, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1977, str. 110.

⁶ *Deseti kongres SKJ*, str. 314.

U takvim okolnostima i u uslovima izraženih protivrečnosti našeg društvenog razvoja, kao i prisutnosti nama tuđih ideoloških koncepata, posebno se ističe značaj *uloge čoveka i njegove svesti*. Stoga je očita potreba intenzivnijeg rada na podizanju klasne svesti, jačanja idejnog jedinstva i idejne borbe za ostvarivanje klasno-revolucionarne ideologije i marksističkih saznanja problema razvoja društva i njegovih oružanih snaga. U tom kontekstu visokoškolska vojna nastava ima istaknuto mesto u osposobljavanju pitomaca — slušalaca za ostvarivanje jedinstvenog idejno-teorijskog i akcionog pristupa bitnim pitanjima našeg društvenog razvoja, posebno u spoznaji, izučavanju i primeni koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Jer je „idejnost u vojnom vaspitanju i obrazovanju, zasnivanje celokupne misaone i praktične delatnosti u vojnom vaspitanju i obrazovanju na idejama naučnog socijalizma na osnovnim stavovima, principima i vrednostima jugoslovenskog samoupravnog socijalističkog društva, sadržanih i oživotvorenih u koncepciji i doktrini *opštenarodnog odbrambenog rata*, i njihovo stalno i dosledno ostvarivanje u svakodnevnom vaspitno-obrazovnom procesu”.⁷

Visokoškolska vojna nastava ima saznavno-teorijsku (informativnu), idejno-vaspitnu i operativnu (funkcionalnu) ulogu. Brojne nauke, a pre svega, vojne koje se u njoj izučavaju, konstituisane su na odgovarajućim marksističkim teorijsko-metodološkim pretpostavkama. Sadržaji im se temelje na marksizmu i jedinstvu naučnih znanja i pogleda na svet, čime uključuju i vrednosne elemente. I pored zavidnih dostignuća u razvoju naše vojne nauke, ratne veštine posebno, u toj sferi i dalje postoje široke mogućnosti korišćenja marksističkog metoda i Titovog vojnog dela kao konkretnog teorijsko-doktrinarnog i praktičnog ostvarenja koje objektivno znači primenu marksističkog metoda.

„Vođeni Titovom idejom o općenarodnoj odbrani, njegovom metodom i praksom, možemo reći da u konkretizaciji marksističke ideje o naoružanom narodu kao subjektu oružane borbe i općenarodnog otpora, ali u tijesnoj dijalektičkoj povezanosti sa djelovanjem međunarodnih i unutrašnjih društvenih faktora, treba otkrivati one momente u kojima naša strategija, doktrina i ratna vještina kao vojni izraz naše revolucije moraju biti superiorniji u odnosu na doktrine i ratnu vještinu svakog agresora”.⁸

⁷ *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981, str. 173.

⁸ Admiral Branko Mamula, *Marksistički pristup problemima razvoja ratne vještine* „Vojno delo”, br. 6/1983, str. 26.

U tretiranju idejnosti u visokoškolskoj vojnoj nastavi treba polaziti od funkcije te nastave u obrazovno-vaspitnom procesu, odnosno školovanju pitomaca i slušalaca. Izvesno je da nastava čini okosnicu toga procesa, jer se uglavnom tako u osnovi, ostvaruje cilj školovanja. Ističući ovo, ne zanemarujemo *celokupan život i rad pitomaca i slušalaca u školi*, odnosno aktivnosti u kojima oni učestvuju i van nastave. Tu je i delovanje svih subjekata vaspitanja i političkog rada, koji se ispoljavaju i van nastave: organizacije SKJ, omladinske organizacije, vojnog kolektiva i dr. Idejnost vaspitanja i obrazovanja ostvaruje se delovanjem svih tih faktora u celokupnom životu škole.

U pokušaju da se uoče neka pitanja idejnosti nastave u našim visokim vojnim školama, treba imati na umu, pored opštih karakteristika nastave (institucionalnost, planska i organizovana delatnost i dr.) i ono što čini posebnost vojne nastave, osobito visokoškolske.

U razmatranju idejnosti nastave u visokim vojnim školama nužno je polaziti od sagledavanja *idejne komponente ciljeva i zadataka školovanja*, od njihove zasnovanosti na marksizmu, ideologiji SKJ i koncepciji opštenarodne odbrane, pa se prema tome cene rezultat nastavnog rada i edukacije u celini. Prilikom procenjivanja idejne dimenzije vojnog vaspitanja i obrazovanja ima se u vidu koliko ta nastava doprinosi što uspešnijem izvršavanju jednog od težišnih zadataka idejno-političkog delovanja Saveza komunista Jugoslavije — njegovom zalaganju „za stalno jačanje opštenarodnog radničko-klasnog i opšteg jugoslovenskog karaktera, idejno-političkog jedinstva, moralne čvrstoće i vojnostručne osposobljenosti i za dalju tehničku modernizaciju naših oružanih snaga”.⁹

Suština idejnosti edukacije u visokim vojnim školama je u usvajanju osnovnih društvenih vrednosti, u ovladavanju marksističkom metodom, marksističkim pristupom stvarnosti. Stoga, u valorizaciji efekata školovanja treba vrednovati sposobnosti pitomaca i slušalaca za stvaralačku primenu marksizma, odnosno ideologije SKJ, kako na budućim starešinskim dužnostima, tako i kao društveno-političkih radnika u širokoj društvenoj sredini. To je osposobljavanje za razumevanje savremenih problema društvenog i armijskog razvoja i sposobnosti za aktivno učešće u idejnoj i političkoj borbi za sprovođenje politike SKJ u tom razvoju. Pri tom je posebno važno razvijanje sposobnosti za samoobrazovanje i naučni pristup pojavama, sti-

⁹ Rezolucija 13. kongresa SKJ: „Zadaci Saveza komunista u razvijanju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i političkog sistema socijalističke samoupravne demokratije” (13. kongres SKJ, Izdavački centar „Komunist”, Beograd 1986, str. 97).

canje saznanja o zakonitostima i protivrečnostima našeg društvenog razvoja i perspektivama razrešavanja tih protivrečnosti, kao i dublje shvatanje društvene suštine koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i osposobljavanje za primenu te koncepcije u praksi. Izuzetno mesto u tom osposobljavanju pripada izučavanju Titovog dela i revolucionarne prakse SKJ.

U središtu pažnje treba da budu problemi koji se odnose na usvajanje marksističkog dijalektičkog metoda kao sastavnog dela našeg pogleda na svet. Polazeći od marksizma, ideologije SKJ i ciljeva školovanja pitomaca i slušalaca, može se uspešno sagledavati kakvi su problemi obezbeđivanja jedinstva (komponenti) vaspitanja i obrazovanja, koliko je školovanje povezano sa životom, potrebama trupe, to jest, sa osnovnim potrebama koje treba da zadovolji. Time se verifikuje i izbor sadržaja i didaktičko-metodička problematika njegovog izučavanja. Na taj način može se uočiti šta treba menjati, poboljšati, koji su putevi unapređenja nastave, njene teorije i prakse.

Ostvarivanje idejnosti nastave u visokim vojnim školama

S obzirom na to da je problematika realizacije idejnosti u visokoškolskoj vojnoj nastavi dosta složena, u ovom pokušaju njene analize biće razmatrana samo neka pitanja.

Na ostvarivanje idejnosti nastave u visokoj vojnoj školi, osim zahteva sadržanih u ciljevima i zadacima školovanja, utiču i drugi činioci. S razlogom se postavlja pitanje koliko je ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka adekvatno obezbeđeno nastavnim sadržajima, metodičkom realizacijom nastave, postupanjem nastavnika. Koja je, u tome, uloga organizacije SK, omladinske organizacije, uprave škole — centra? Nesumnjivo da je stanje idejnosti visokoškolske vojne nastave, pa i ovo razmatranje, uslovljeno i stepenom razvijenosti vojne didaktike i predmetnih metodika. Značajan je činioc i stanje naučnoistraživačkog rada, istraživanja vojne nastave, posebno njene idejnosti.

Idejnost nastave u visokim vojnim školama i uzrast pitomaca i slušalaca

U obrazovno-vaspitnom procesu neophodno je uvažavati psihosocijalne karakteristike onih koji se obrazuju i vaspitavaju. Ovde se ne ističe slučajno pitanje respektovanja uzrasta pitomaca — slu-

šalaca. Ono se neposredno odnosi na njihovu poziciju u vaspitno-obrazovnom procesu, pa stoga ima izuzetan značaj.

U visokoj vojnoj školi treba polaziti od psihosocijalnih karakteristika odraslog čoveka. Čijenica da se radi o odraslim ljudima nikako ne eliminiše potrebu uvažavanja zahteva za posebnom brigom o vrednosnoj usmerenosti visokoškolske vojne nastave. Naprotiv, u nastavi u kojoj učestvuju odrasli, idejna komponenta zapravo i dobija poseban značaj. Oni su znatno sposobniji od mlađih uzrasta da je shvate i prime njene poruke. A kada je reč o pitomcima i slušaocima visokih vojnih škola, onda se potreba za njenom realizacijom u nastavi s njima još više potencira. Posle završetka školovanja oni odlaze na dužnosti starešina, koje uključuju i jednu od značajnijih obaveza da budu aktivni u vaspitanju i političkom radu. Zato se pitomci i slušaoci osposobljavaju ne samo da uočavaju vrednosnu usmerenost nastave u obrazovno-vaspitnom procesu u školi, nego da je i sami, posle odlaska iz škole, ostvaruju u nastavnom radu u kojem budu angažovani.

U nastavi s odraslim postoje veoma izražene specifičnosti u pogledu ostvarivanja procesa usvajanja društvenih vrednosti. Naravno, tih specifičnosti ima i u visokoškolskoj vojnoj nastavi. Tiču se, pre svega, pozicije onoga koji se obrazuje i vaspitava i uloge nastavnika, koja je pretežno u usmeravanju pitomaca i slušalaca i stvaranju što povoljnijih uslova za usvajanje društvenih vrednosti.

Dobro osmišljen nastavni red nespojiv je sa „kalemljenjem” idejnosti i njenim takvim unošenjem u nastavne sadržaje. Svako uprošćavanje, deklarativnost i parole vodili bi suprotnim efektima od željenih, što bi snižavalo didaktičku vrednost visokoškolske nastave i u pogledu stručnosti i u pogledu vrednosne komponente. To se naglašava s razlogom, jer visokoškolska vojna nastava nije imuna od takvog postupanja nastavnika.

Izrada nastavnih planova i programa i idejnost nastave

Marksistička zasnovanost programskih sadržaja neophodna je pretpostavka uspešnosti procesa ostvarivanja ciljeva školovanja. U našim armijskim uslovima ona je u povezivanju nastave sa životom, sa funkcijama za koje se pitomci-slušaoци osposobljavaju. Da bi se došlo do takvih nastavnih sadržaja treba što potpunije uzimati u obzir zahteve dužnosti za koje se starešine školuju. Dakle, u centru pažnje treba da bude odnos škole i trupa. Taj posao treba shvatiti kao trajnu obavezu, budući da se i zahtevi neprekidno menjanju,

a što je uslovljeno našim društvenim, i u okviru njega armijskim razvojem, kao i promenama u vojnoj sferi uopšte.

Važno pitanje izrade nastavnih planova i programa, koje ima uticaja na idejnu vrednost nastave jeste zastupljenost pojedinih vrsta sadržaja, mesto pojedinih predmeta u nastavnom planu i njihova funkcija u postizanju cilja školovanja. To treba da bude osnovna determinanta koja neće dopustiti ni predimenzioniranje ni minimiziranje pojedinih sadržaja. U vezi s tim navodimo neke probleme čije rešavanje utiče na krajnji ishod školovanja.

Polazeći od marksističkog principa o odnosu teorije i prakse, stalno je aktuelan odnos teorijskog i praktičnog u nastavnim planovima i programima vojnih škola. Neskladnost između ove dve vrste sadržaja može da ima negativne konsekvence na pripremljenost starešina za obavljanje dužnosti.

Kada se radi o idejnosti nastave, nema potrebe za posebnim obrazlaganjem nužnosti optimalne zastupljenosti nastavnih sadržaja u vezi sa osnovnim vrednostima našeg društva. Ima se u vidu, pre svega, važnost nastavnih sadržaja koji se odnose na samoupravljanje, bratstvo i jedinstvo i ravnopravnost naših naroda i narodnosti, jugoslovenski socijalistički patriotizam, koncepciju opštenarodne odbrane i politiku nesvrstanosti.

Bratstvo i jedinstvo i ravnopravnost naših naroda i narodnosti, jugoslovenski socijalistički patriotizam i koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, neretko su meta napada nacionalističkih i drugih antisocijalističkih i antisamoupravnih snaga i ideologija. „U uvjetima sve izrazitijih dezintegracionih procesa u društveno-ekonomskim i političkim odnosima, kao i djelovanja antisocijalističkih i antisamoupravnih snaga i ideologija, zakonito dolazi i do dezintegracije svijesti. Svijest se sve više teritorijalizira, jača njen nacionalistički sindrom, parcijalna svijest postaje sve dominantnija, umesto da jača svijest o potrebi zajedništva i svijest o istodobnoj pripadnosti svome narodu ili narodnosti i jugoslovenskoj socijalističkoj zajednici.”¹⁰ Otuda je razumljivo insistiranje na pažnji koju treba pokloniti pripremanju starešinskog kadra i svih pripadnika Armije za suprotstavljanje snagama koje napadaju izvorne vrednosti naše revolucije.

Sadržaji čijim se usvajanjem prihvata naš put izgradnje socijalizma zasnovanog na samoupravljanju, naš socijalistički samoupravni preobražaj, nužno uključuju i izgrađivanje angažovanog odnosa

¹⁰ Iz izlaganja admirala flote Branka Mamule na 24. sednici CK SKJ, „Narodna armija” od 23. januara 1986, str. 5.

prema koncepciji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Zato prilikom izrade nastavnih programa treba imati u vidu da je odnos prema koncepciji primarno idejno pitanje, tj. od posebnog je značaja koliko i kako su nastavni programi na njoj utemeljeni.

S obzirom na sve veći značaj ljudskog faktora i da je njegova uloga presudna u svakom ratu, neophodno je da se njemu posveti još veća pažnja, kako u programiranju nastavnih sadržaja tako i u vaspitno-obrazovnom procesu. Ne treba nikada zaboraviti Titovu misao da se snaga naše narodne odbrane zasniva „na dva podjednako važna faktora:

— prvo, na moralno-političkoj čvrstini i psihološkoj pripremljenosti naših ljudi da se najodlučnije suprotstave spoljnom pritisku i agresiji, u ma kom obliku se oni ispoljili,

— drugo, na visokoj vojnoj organizovanosti, opremljenosti i izvježbanosti naših oružanih snaga i svih radnih i društvenih organizacija.”¹¹

Ako se to ima na umu, manje će biti pojedinaca koji od tehničkog faktora nedovoljno vide čoveka, njegovu svest, moralne i stručne kvalitete. A tehnokratsko je inkompatibilno s našom koncepcijom opštenarodne odbrane.

Prilikom programiranja od naročite je važnosti uspostavljanje optimalnih proporcija između opšteobrazovanih, ideološko-političkih, opštevojnih i vojnostručnih sadržaja. Ovde ćemo u najkraćem, opisati jednu od tih proporcija.

Odnos između vojnostručnih i ideološko-političkih sadržaja jedno je od važnih idejnih pitanja visokoškolske vojne nastave. Neosporna je potreba izgrađivanja starešina širokog profila sa visokim nivoom stručne i ideološko-političke osposobljenosti. Stoga je neopravdano zapostavljanje bilo koje od ovih komponenti obrazovanja. Odgovarajuću pažnju treba poklanjati i stručnom i ideološko-političkom osposobljavanju, budući da su naše starešine istovremeno vojni stručnjaci i vaspitači, politički radnici i građani. Dakle, oni ne mogu biti i nisu samo jedno od toga. U vezi s tim, veoma je aktuelan Titov stav da „vojnostručna obuka i idejni rad, rad na ideološkom i političkom obrazovanju i vaspitanju predstavljaju jedinstvenu cjelinu. To nisu dva odvojena zadatka. To je istovremeno i istovjetan rad, a ne rad na dva kolosjeka. To proizlazi iz karaktera naše armije i iz prirode njenih današnjih zadataka. Bez idejnog i političkog osvetljavanja vojnog djela i vojne prakse, to djelo i ta praksa ne mogu

¹¹ Tito, *Vojna djela*, VIZ, Beograd, 1972, knj. IV, str. 334.

se uspješno unapređivati i razvijati. Bez sistematskog, organiziranog idejno-političkog rada, uvijek postoji opasnost da se upadne u praktizam, da se stvari sagledaju jednostrano i površno.”¹²

S obzirom na savremena kretanja u društveno-ekonomskim i političkim odnosima u svetu i u nas i na trend njihovog razvoja, ideološko-politička osposobljenost starešina postaje sve značajnija. Stoga, mislim da postoji potreba za većom zastupljenosti ideološko-političkih sadržaja u nastavnim planovima i programima visokih vojnih škola.

Kada se razmatraju nastavni planovi i programi visokih vojnih škola s pravom se ukazuje na brojnost nastavnih predmeta. Izvesno je da se, bez obzira na multiplikaciju naučnih disciplina, u savremenom obrazovanju ispoljava tendencija integracije srodnih nauka, a u težnji višedisciplinarnom pristupu problemima koji se izučavaju. Veoma izražena rascepanost na predmete može otežavati da se problemi celovito izučavaju, što nepovoljno utiče na izgrađivanje celovitog naučnog pogleda na svet. Izgrađivanje toga pogleda ili, na primer, samo pogleda na koncepciju opštenarodne odbrane ne može biti zadatak jednog nastavnog predmeta. To nije zadatak ni samo teorije (posebno ne „čiste” teorije) nego i prakse, života. S tim u vezi treba uočiti važnosti međupredmetnih veza i odnosa.

Uslovi ostvarivanja idejnosti u nastavnom procesu

Uspešnom izradom nastavnih planova i programa nije ni približno rešeno pitanje vrednosne usmerenosti nastave. Jer, saobraženost sadržaja cilju i zadacima školovanja, predstavlja samo jedan od uslova idejnosti, koja se ostvaruje tokom celokupnog nastavnog rada. Budući da je pitanje ostvarivanja idejnosti u nastavnom procesu veoma kompleksno, ovde će biti razmatrani samo neki njegovi aspekti.

Pripreme za nastavu moraju obuhvatiti i *vrednosnu usmerenost* nastavnog procesa, koja se kadkad nema dovoljno u vidu. Ona obuhvata analizu sadržaja i njihovo osmišljavanje sa idejnog staništa, na osnovu čega se i selektira težišno u nastavnoj građi, i u skladu s tim i izbor odgovarajućih oblika i metoda. U suprotnom, ako izostaje studiozna, promišljena priprema vrednosne strane, pokušaji da se u nastavnom procesu ostvari idejnost, obično dobijaju karak-

¹² Isto, str. 85.

ter improvizacije, pa i vulgarizacije. Oni se često svode na parole, fraze (posebno u nastavi predmeta ideološko-političkog područja), što deluje kao neprirodan dodatak nastavi. Ponekad je to forsiranje analogija, na primer, kada se koriste iskustva iz NOR-a. Neosporno je da u korišćenju iskustava iz NOR-a treba polaziti od sledećih Titovih reči: „Mi imamo ogromna iskustva iz našeg partizanskog rata na kojima nam zavide mnogi. Ali ta iskustva nisu sve. Mi imamo i iskustva iz perioda kada je naša armija dejstvovala frontalno. Ta iskustva mi moramo kombinovati sa najnovijim naučnim dostignućima. Ta dostignuća mi moramo slijediti.”¹³

Nastavnici imaju važnu ulogu u realizaciji vrednosne usmerenosti nastave. Na to ukazuje i Tito ističući i značaj vojne škole i njenog starešinskog sastava u realizaciji idejne komponente vojnog vaspitanja i obrazovanja. Veoma je poučno njegovo mišljenje. „Već u vojnim školama i akademijama mora se dobiti bitka za visok moralni, ideološko-politički i radni lik starješine.”¹⁴ U pismu upravi Više vojne akademije, Tito je takođe, ukazivao na idejni aspekt vaspitno-obrazovnog procesa u Akademiji: „Očekujem da ćete, pored vojnostručnog usavršavanja, vidnu pažnju posvetiti ideološkom radu i vaspitanju slušalaca i nastavnika, zasnovanom na marksističkoj nauci i potrebama našeg samoupravnog socijalističkog društva.”¹⁵

Organizacije i nastavne oblike, metode, sredstva i objekte, treba vrednovati sa stanovišta njihove primerenosti *cilju i zadacima školovanja*. A taj cilj u nastavi visokih vojnih škola jeste izgrađivanje odgovornih, marksističkih obrazovnih starešina koji su idejno opredeljeni za politiku SKJ i njenu revolucionarnu akciju i istovremeno stručno osposobljeni za ostvarivanje koncepcije opštenarodne odbrane i izgradnju svojih jedinica i ustanova kao vojnih kolektiva, sposobnih da izvršavaju zadatke i u najtežim borbenim uslovima.

Da bismo izgradili takve starešine nužno je organizovati nastavu koja će omogućiti razvijanje kritičkog, stvaralačkog mišljenja i sposobnosti uočavanja i rešavanja problema. Zato je u suprotnosti sa koncepcijom našeg vaspitanja svaki šematizam i šablon, koji mogu biti samo limitirajući faktor ispoljavanja stvaralaštva.

Za realizaciju idejnosti u nastavi izuzetno je relevantno pitanje *pocizije pitomca i slušaoca* u vaspitno-obrazovnom procesu. Ona je delom uslovljena postupanjem nastavnika, oblicima i metodama nastavnog rada. Od toga zavisi da li će u nastavi dominirati problem-

¹³ Isto, str. 94.

¹⁴ Tito, *Vojna djela*, VIZ, Beograd, 1977, knj. V, str. 266.

¹⁵ Isto, str. 328.

ske situacije ili insistiranje na reprodukciji, odnosno visok stepen misaone aktivnosti ili memoriranje, beg od napora mišljenja.

U nastavi u visokim vojnim školama moraju se prevazilaziti didaktički tradicionalizam i „pedagoški odnos” između nastavnika i pitomca — slušalaca. Takav tradicionalizam, pa i formalizam, mogu (zavisno od njihove razvijenosti) biti ozbiljna smetnja aktivnijoj poziciji slušalaca i pitomaca.

Kada je reč o nastavi nekih predmeta društvenih nauka u visokoj vojnoj školi, treba reći da ona nije sasvim imuna od određenih nedostataka koji se ispoljavaju u marksističkom obrazovanju u široj društvenoj sredini.¹⁶ Radi se o *odnosu između normativnog i stvarnog*, čije tretiranje u nastavnom procesu i edukaciji uopšte ima idejni značaj i neposredno utiče na položaj pitomaca-slušalaca. Kao što je neprihvatljivo ne videti i ne isticati značajna dostignuća našeg razvoja, tako je i neprihvatljivo od normativnog ne videti društvenu stvarnost. To, svakako, ne doprinosi izgrađivanju marksista revolucionarne kritičke svesti o društvenoj stvarnosti. Nije u našoj vrednosnoj orijentaciji opravdano, uzimajući želje kao objektivnu stvarnost, prikazivati proklamovano kao već ostvareno i time stvarati idealizovanu sliku našeg društva i odnosa u njemu. Svako predimenzioniranje normativnog i zapostavljanje stvarnog znači udaljšavanje od egzistencijalne društvene problematike i otežavanje marksističkog, naučnog pristupa u tretiranju programskih sadržaja u vaspitno-obrazovnom procesu.¹⁷ Time se, naravno, ne doprinosi osposobljavanju za učešće u prevazilaženju teškoća u našem razvoju. Naprotiv, stvaraju se mogućnosti pojednostavljenog gledanja na inače veoma složene socijalne fenomene.

Nema potrebe obrazlagati da su (naročito u nastavi nekih društvenih nauka) apstrakcionizam i normativizam u izlaganju programskih ideja i normi, bez analize društvenih odnosa, u suprotnosti sa intencijama idejnosti. Tome često pogoduje i udžbenička i druga literatura. Takvo je, na primer, prepričavanje tekstova klasika marksizma ili opisivanje institucionalnih oblika našeg političkog i ekonomskog sistema, bez njihovog sučeljavanja sa društvenom

¹⁶ Videti: Miloš Nikolić, *Marksističko obrazovanje, situacije, problemi, perspektive*, „Opredjeljenja”, br. 11, 1984; Jovica Trkulja, *Aporije marksističkog obrazovanja*, „Gledišta”, br. 7/8, 1985; Gordana Bosanac, *Skolarizacija marksizma i njene posledice*, „Marksistička misao”, br. 5/1985.

¹⁷ U nekim visokim vojnim školama „sadržaji predmeta opštevojnog obrazovanja nedovoljno se povezuju sa stvarnošću, čime se umanjuje aktualizacija njihovih motivacionih vrednosti”. (Major mr Milan Daljević, *Uticaj predmeta opštevojnog obrazovanja u Vojnoj akademiji kopnene vojske na formiranje svestrano razvijene ličnosti budućih starešina*, „Vojno delo”, br. 5/83, str. 178.)

stvarnošću. To ne razvija unutrašnju motivaciju i nastavne sadržaje pre čini odbojnim nego atraktivnim za izučavanje. Stoga, ne treba bežati od „otvorenih” i „osetljivih” pitanja, i kritičkog odnosa prema stvarnosti. „Savezu komunista i našem društvu odgovaraju ideologija i teorija koje izrastaju iz kritičkog odnosa prema stvarnosti, koje se ne plaše ni svojih rezultata ni sukoba s onima koji te rezultate ne vide, ignorišu ili osporavaju.”¹⁸

U neprekidnom usavršavanju didaktičko-metodičke realizacije nastave, imajući u vidu i njenu idejnu dimenziju, mora se konstantno preispitati metodika nastavnog rada. Česta dominacija predavanja u odnosu na druge nastavne metode, seminare i vežbe ne obezbeđuje razvijanje dijalektičkog mišljenja pitomaca-slušalaca i njihovog osposobljavanja za marksističku analizu.

Aktivnost pitomaca i слушalaca u nastavi, kao pitanje idejnosti nastave, treba da bude obezbeđeno i u fazi valorizacije nastavnog rada. Neopravdano je poklanjanje veće pažnje kvantitativnim pokazateljima znanja (količini usvojenih činjenica) nego kvalitativnim (ispoljavanju kreativnih potencijala ličnosti). Treba ceniti sposobnosti za samoobrazovanje, kreativno učenje i rešavanje problema, dubinu razumevanja i sposobnost primene onoga što se izučava. Takvo vrednovanje je višestruko značajno, kako u pogledu motivacije za dalje učenje, tako i u pogledu odgovarajućeg ponašanja na starešinskim dužnostima prilikom ocenjivanja starešina i vojnika svoje jedinice (ustanove).

U okviru pitanja angažovanja pitomaca i слушalaca u nastavnom radu jeste i stvaranje povoljnih uslova za njihovo učešće u vrednovanju nastave. Na taj način oni se ispoljavaju ne samo kao faktor koji učestvuje u nastavnom procesu, nego i kao činilac njegovog vrednovanja. Bez toga jedva da bi se moglo govoriti o njihovom aktivnom položaju u obrazovno-vaspitnom procesu. Neka mišljenja pitomaca i слушalaca o metodici izvođenja nastave, o nastavnom procesu u celini i svom položaju u njemu mogu se uzimati u obzir u korekcijama i otklanjanju slabosti koje je teže uočiti sa pozicije nastavnika. Te sugestije valja uzimati više u obzir i u analizama nastave, kao i u istraživanju idejnosti nastave.

*

Problematika idejnosti visokoškolske vojne nastave je ne samo izuzetno značajna nego i veoma kompleksna, zbog čega i nije

¹⁸ Platforma za pripremu Trinaestog kongresa Saveza komunista Jugoslavije, „Komunist”, Beograd, avgust 1985, str. 45.

mogla biti u celini razmatrana u ovom prilogu. Otuda je i namera autora da se samo naznače i pokrenu neka pitanja koja, kao i brojna druga, zahtevaju potpuniju elaboraciju. I ovako obrađena ukazuju na svu važnost i suptilnost ove problematike, iz čega se može sagledati i činjenica da svi subjektivni faktori vojne škole imaju u njenom rešavanju značajno mesto. S razlogom je ovde naglašena uloga nastavnika koji je dužan da se permanentno usavršava za što delotvornije idejno usmeren vaspitno-obrazovni rad. Razume se da se idejnost nastave ne može uspešno ostvarivati bez aktivnosti organizacije SK, omladinske organizacije, uprave vojne škole i celokupnog njenog kolektiva.

Zbog toga je izuzetno značajno istraživanje idejnosti visokoškolske vojne nastave. Bez njega je nezamislivo unapređenje nastavnog procesa sa stanovišta njegove idejnosti. Brojna su pitanja empirijskih i teorijskih istraživanja idejne komponente nastavnih planova i programa, udžbeničke i druge literature, kao i idejno relevantnih pitanja izvođenja nastave. U središtu pažnje utvrđivanja efekata školovanja treba da budu vaspitna i idejna komponenta osposobljenosti pitomaca i slušalaca tokom školovanja. Tu se uključuje i njihovo postignuće na području metodološke kulture — osposobljenosti za naučni pristup problematici idejnosti nastave i vaspitanja u celini.

Značaj pitanja idejnosti visokoškolske vojne nastave zahteva da ono bude šire tretirano i u vojnoj publicistici. Tu se podrazumeva i analiza iskustava kojima pojedine vojne škole raspolažu na području realizacije idejnosti nastave. Najзад, i empirijska i teorijska istraživanja nastave u visokim vojnim školama valja ceniti i sa stanovišta vrednosne orijentacije — marksističke zasnovanosti, saglasnosti sa ideologijom SKJ i njenom politikom izgradnje našeg društva i Armije.

S U M M A R Y

SOME POINTS OF IDEOLOGICAL ORIENTATION OF TRAINING AND EDUCATION IN HIGH MILITARY SCHOOLS

Starting from the fact that the ideological orientation makes the basic postulate of the socialist upbringing and education the author points out the significance of the ideological orientation of training and education in high military schools. The substance of the ideological orientation of education in high military schools consists in the acceptance of basic social values, and in mastering the marxist dialectical method and the marxist approach to the reality.

In reviewing the realization of training and education in high military schools, the author points out the complexity of problems of realization of the ideological orientation, and numerous factors by which it is determined. Underlying the role of cadets and military students themselves in the training and education process the author points out some of their psycho-social characteristic features that are relevant in the realization of the ideological orientation of the education.

From the aspects of ideological orientation and of significance of the human factor, the author analyses the relationship between the expert military and the ideological-political subject matters, whereat he relies to the Tito's view on the power of our total national defence and on the integration of expert military and ideological-political education and upbringing.

In the main part of the article are elaborated some conditions, mostly of didactic-methodological nature, for the realization of the ideological orientation in the process of education. The fact is pointed out that the instructor plays an irreplaceable role in the realization of the ideological orientation of the education. Particularly are discussed didactic-methodological problems of the position of the cadet and the student of a high military school in the training and education process. Their more active position can be affected by the traditionalism in the theory and practice of upbringing and education.

The author proposes that the ideological orientation of training and education in high military schools should be further researched.

R E S U M E

QUELQUES QUESTIONS SUR L'ORIENTATION IDEELLE DE L'ENSEIGNEMENT DANS LES HAUTES ECOLES MILITAIRES

Procédant de l'idée que l'orientation idéelle constitue le postulat fondamental de l'éducation et de l'enseignement dans l'esprit du socialisme, l'auteur indique l'importance de l'orientation idéelle de l'enseignement dispensé dans les hautes écoles militaires. Le fond de l'orientation idéelle de l'éducation dans les hautes écoles militaires consiste à faire assimiler les valeurs sociales générales, à adopter la méthode dialectique marxiste et l'approche marxiste des réalités.

Traitant du déroulement de l'enseignement dans les hautes école militaires, l'auteur accuse la nature complexe et la problématique de la mise en oeuvre de son orientation idéelle et indique de nombre facteurs par lesquels cette dernière se trouve conditionnée. Faisant ressortir l'importance du rôle que jouent les élèves officiers et les officiers auditeurs dans l'enseignement, l'auteur fait mention de quelques-uns de leurs caractères psycho-sociaux pertinants d'intérêt pour la mise en oeuvre de l'orientation idéelle de l'enseignement.

Du point de vue de l'orientation idéelle et de l'importance du facteur humain, l'auteur traite du rapport entre les contenus de l'enseignement technique-militaire et idéologique-politique, s'appuyant sur l'idée conçue par Tito de la force de notre défense populaire généralisée et de l'unité de l'éducation et de la formation techniques-militaires et idéologiques-politiques.

Dans la partie centrale de l'oeuvre sont élaborées quelques conditions de la mise en oeuvre de l'orientation idéelle à travers le processus d'éducation, le rôle irremplaçable de l'enseignement dans le déroulement de l'orientation le rôle irremplaçable de l'enseignement dans le déroulement de s'orientation idéelle de l'enseignement. Y sont particulièrement traités les problèmes didactiques et methodiques de la position des élèves oficiers et des officiers auditeurs dans le cadre du processus d'enseignement. Leur position active peut être compromise par le traditionalisme de la théorie et de la pratique de la science de l'éducation et de l'enseignement.

A la fin, entre autre, l'auteur insiste à la recherche à faire en matière d'orientation idéelle de l'enseignement supérieur.

Р Е З Ю М Е

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИДЕЙНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ В ВЫСШИХ ВОЕННО-УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Исходя из того, что идейность является основным постулатом социалистического воспитания и образования, автор указывает на значение идейности преподавания в высших военно-учебных заведениях. Сущность идейности образования в высших военно-учебных заведениях заключается в усвоении основных общественных ценностей и овладении марксистским диалектическим методом, марксистским подходом к действительности.

При рассмотрении осуществления преподавания в высших военно-учебных заведениях указывается на комплексность проблемматики реализации идейности и на многочисленные факторы, обуславливающие ее. Подчеркивая важность роли слушателей и курсантов в преподавании, автор выделяет некоторые их психологическо-социальные характеристики, влияющие на осуществление идейности преподавания.

С точки зрения идейности и значения человеческого фактора, автор рассматривает взаимоотношение военно-специальных и идеологическо-политических учебных содержаний, причем он опирается на положение Тито о силе всенародной обороны и единстве военно-специального и идеологическо-политического образования и воспитания.

В центральной части труда обрабатываются некоторые условия осуществления идейности в учебном процессе, имеющие преимущественно дидактическо-методический характер. Подчеркивается незаменимая роль преподавателя в осуществлении идейности преподавания. Отдельно рассматриваются дидактическо-методические проблемы позиции курсантов и слушателей высшего военно-учебного заведения в учебном процессе. Их более активной позиции может создавать помехи традиционализм в теории и практике науки о воспитании и образовании.

В конце, кроме остального, настаивается на исследовании идейности преподавания в высших учебных заведениях.